

ילמד ענוים דרכו - שנה ג

היחסים בין האדם לשאר הנבראים

הרב רן כלילי

זדרך השם א,ב

והנה לשיהיו במציאות, העניינים השונים האלה של שלמות וחסרון שזכרנו, ותמצא הברייה שזכרנו בתכונה שהיא צריכה להיות, פירוש - באפשרות לשני העניינים וביכולת עליהם, שיקנה השלמות ויעדר מן החסרונות, ושימצאו לו האמצעים לדבר הזה, פירוש - לקנות זה השלמות, הנה **ודאי שפרטים רבים ושונים צריך שימצאו בבריאה**, ויחסים רבים בין הפרטים האלה, עד שיצלח התכלית המכוון בה. ואולם הברייה אשר התעתדה לעניין הגדול הזה, דהיינו לדביקות בו ית' כמ"ש, היא תקרא **העיקרית** שבכל הבריאה, וכל שאר מה שימצא במציאות **לא יהיה אלא עוזר באיזה צד או באיזה בחינה אל התכלית לשיצלח וימצא**, ועל כן יקראו **טפלים** לברייה העיקרית שזכרנו. אך הברייה העיקרית באמת - היא המין האנושי, וכל שאר הנבראים בין הגבוהים ממנו ובין השפלים ממנו - אינן אלא בעבורו **להשלמת עניינו**, לפי כל הבחינות הרבות והשונות הראויות לימצא בהם, וכמ"ש עוד לפנים בס"ד.

מסילת ישרים א, בביאור כלל חובת האדם בעולמו

ואם תעמיק עוד בעניין תראה כי **העולם נברא לשימוש האדם**... כי הנה עילוי גדול הוא לבריות כולם בהיותם משמשי האדם השלם המקודש בקדושתו יתברך. והוא כעניין מה שאמרו חכמינו זיכרונם לברכה, בעניין... אבני המקום שלקח יעקב ושם מראשותיו אמרו: "אמר רבי יצחק: מלמד שנתקבצו כולן למקום אחד והייתה כל אחת אומרת, עלי יניח צדיק ראשו". והנה על העיקר הזה העירונו זיכרונם לברכה במדרש קהלת שאמרו, זה לשונם: "ראה את מעשה ה-לוהים וגו'" - בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הן, **וכל מה שבראתי בשבילך בראתי**, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי.

שם פרק יג

חכמינו ז"ל אמרו (ירושלמי קדושין פד): שעתיד אדם ליתן דין לפני המקום על כל מה שראו עיניו ולא רצה לאכול ממנו אף על פי שהיה מותר לו והיה יכול, ואסמכוה אקרא (קהלת ב): "וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם".

עקידת יצחק שער ג

המאמר השמיני: "ויאמר -לוהים נעשה אדם בצלמנו וכו'" - אמר, כי אחר שברא הש"י כל אלו הנמצאים - עליונים ותחתונים, והגבילים עליונים למעלה ותחתונים למטה, והיה הצורך לקיום אלו הנמצאות השפלות שיקושרו בנמצאות העליונות כדי **שיתאחד** העולם כולו להיותו כאיש אחד מתדבק החלקים, שיעמידו קצתם לקצתם ויתקיימו קצתם בקצתם, כי הוא הראוי והנאות לכללות הנמצא המושפע **מבורא אחד** כמו שכתב הרב המורה פרק עב חלק א. וזה לא יהיה כי אם במציאות **נמצא אחד** (ש)ימצאו בו שני הטבעים, שיתמצע ביניהם, **ויתחבר בעליונים בכוח החלק העליון אשר בו, ויתחברו בו התחתונים בכוח התחתון...** לזה היה מחכמתו ית' לברוא את האדם בתואר הזה עצמו. שעל החלק התחתון נאמר: "וייצר ה' -לוהים את האדם עפר מן האדמה", ועל החלק העליון סופא דקרא: "ויפח באפיו נשמת חיים" מה שלא נאמר כן לכל נוצר, כמו שיבוא. ומעתה לא יבצר ממנו מה שכיוון בו מעניין החבור להיות העולם אחד מתדבק נקשר קצתו בקצתו. והוא הדבר שביארוהו חז"ל במדרש, אמרו: "כשברא הקב"ה את האדם, נמלך במלאכי השרת ואמר להם: אם אני בורא אותו מן העליונים - יחיה ולא ימות, ואם אברא אותו מהתחתונים - ימות ולא יחיה. מה אעשה? אברא אותו מן העליונים ומן התחתונים, שאם יחיה - ימות, ואם ימות - יחיה." והכוונה נכונה מאד לפי מה שאמרנו. כי הרצון היה לקשר בנמצא הזה כללות הנמצאות, ושלזה חויב שאם יהיה בו ממין כוח העליונים לבד - יתקשר בעליונים החיים הקיימים עד שיהיה כאחד מהם ולא יתחברו השפלים המתים כלל, וזהו "יחיה ולא ימות" כלומר ידבק בחיים ולא יהיה לו דבקות במתים. ועל דרך זה, אם יהיה בהפך - "ימות ולא יחיה" כי לא יהיה לו חלק עם החיים העליונים ההם, ובין זה וזה ימצא העולם נפרד ובלתי מחובר ומקושר ולא תגיע הכוונה. ולזה הסכים לחבר בו שני העניינים, כדי שהוא יקשר חלקיו אבל בהטיל על ענייניו **תנאי** ראוי ומחויב, והוא: **שאם יהיה החלק התחתון בעצת העליון - אע"פ שיחשב לו לכאורה למיתה ולצער נפלא, הוא את נפשו יחיה (=אם ימות - יחיה).** רצוני (לומר): **שיחובר אל העליונים וימשך תמיד הקשר אמיץ בין העליונים והתחתונים, כאשר כיוון.** ובהיות הדבר בהפך - שהחלק העליון ימשך אחר התחתון, עם שמתחילה יראה לו שיחיה ויתענג, הוא בעונו ימות ויושקע עם שוכני עפר (=אם יחיה - ימות), **ויותר הקשר בין הנמצאים האלו ויופסד העולם,** כמו שהיה בימי המבול. והוא מה שאמר בתורה ה-לוהית: "ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע ובחרת בחיים".

דף מקורות

דרך השם א,ד

ואולם מעומק עצת חכמתו יתברך, היה לסדר הדברים באופן, שאף בהיות האדם שקוע בחומר בהכרח כמו שכתבנו, יוכל מתוך החומר עצמו והעסק הגופני, השיג את השלמות והתעלות אל הזוך ואל המעלה. ואדרבא, השפלתו - תהיה הגבהתו, ומשם יקנה יקר וכבוד שאין כמוהו, **בהיותו הופך את החושך לאור ואת הצלמוות לנוגה יזרח**. וזה כי שם יתברך שמו גבולות וסדרים לאדם בתשמיש שישתמש מהעולם ובריותיו, ובכוונה שיתכוון בהם. אשר בהשתמש מהם האדם באותם הגבולות ובאותם הסדרים ובאותה הכוונה שציוה הבורא יתברך, **יהיה אותו הפועל הגופני וחומרי עצמו - פועל שלמות**, ובו יתעצם באדם מציאות שלמות ומעלה רבה, יתעלה בו ממצבו השפל ויתרומם ממנו.

העיקרים איא

יש להקשות... ממה שנמצא שם בבראשית רבה: "בשעה שאמר לו הקב"ה למשה **"נעשה אדם"** אמר לפניו: ריבוננו של עולם, מפני מה אתה נותן פתחון פה למינים לטעות? אמר לו הקב"ה: כתוב, והרוצה לטעות יטעה"... וזה הלשון שאמרו, שאמר לו הקב"ה למשה "כתוב והרוצה לטעות יטעה" יראה ממנו כמי שרוצה לסבול נזק מועט, בעבור **התועלת המרובה המגיע מזה הלשון**. ומי יתן ואדע מה הטוב המרובה המגיע מלשון "נעשה אדם"? אם כדי "ללמד לגדול שיקח עצה מן הקטן (=פירוש רש"י שם)" כמו שהוא יתברך נמלך במלאכת שמים וארץ שהם נבראיו אע"פ שלא היה צריך - אין זה התועלת כל כך גדול כדי שיסבול בעדו הנזק המגיע מנתינת פתחון פה למינים לטעות?!

ומה שנראה לי בזה הוא, שעם שזה התועלת היה מגיע מלשון "אעשה אדם", כתב "נעשה" כדי שיובן ממנו ג"כ ענין אחר יותר עמוק והכרחי שיכתב, והוא כי לפי שמציאות העליונים שהם "קיימים באיש" (השגחה אישית, לקיום כל אחד) יורה היותם נמצאים מנמצא שיש לו כוח ויכולת להשאיר האישים כמו שאלו קיימים תמיד באיש. ומציאות התחתונים יורה שהם נמצאים מנמצא שיש לו כוח לשמור המינים בלבד ולא האישים. וזה ממה שיביא לטעות ולחשוב שהם **"שתי רשויות"** כמו שחשב אלישע אחר, כמו שנזכר במסכת חגיגה. לכך אמר: "נעשה אדם בצלמנו" כאילו שני הכוחות שהמציאו הנמצאים המתחלפים שהם העליונים והתחתונים אומרים "נעשה אדם" רצוני לומר: **שהם מסכימים לעשות יצירה אחת - שהוא אדם, שיתאחדו בו שני הכוחות: הכוח הכללי הנותן קיום במין והכוח הפרטי הנותן קיום באיש**. ומזה הנמצא האחד יובן, **שכל הנמצאים העליונים והתחתונים כולם הם מושפעים מנמצא אחד שהוא בעל הכוחות כולם**. ולזה אמר: "ויאמר -לוהים נעשה אדם" רצה לומר "-לוהים" שהוא בעל הכוחות כולם, הכללי והפרטי, הסכים בשניהם לעשות את האדם שיתחברו בו שני העניינים: הקיום הכללי והקיום האישי, הכללי מצד החומר והאישי מצד הנפש. וזה יורה על **נמצא אחד שכל הכוחות מתאחדים בו אחדות גמורה, ושהפועל הדברים הקיימים באיש והקיימים במין - הוא אחד**... להורות שאין שם שתי רשויות, כמו שהיו המינים אומרים "שאלוהי השמים אינו אלוהי הארץ", אבל הכל אחד. שזאת היא אמונת היחוד שהיה אברהם מפרסם בעולם, כמו שנאמר: "ואשביעך בה' -לוהי השמים ו-לוהי הארץ".

נפש החיים א,ו

עיקרו של דבר, כי הוא ית"ש, אחר שברא כל העולמות ברא את האדם **אחור למעשה בראשית**, בריאה נפלאה, כוח **מאסף** לכל המחנות. **שכלל** בו כל צחצחות אורות הנפלאות והעולמות והיכלין העליונים שקדמו לו, וכל תבנית הכבוד העליון בסדר פרקי המרכבה. **וכל הכוחות פרטים הנמצאים בכל העולמות עליונים ותחתונים - כולם נתנו כוח וחלק מעצמותם בבנינו, ונכללו בו במספר פרטי כוחותיו שבו.**

נפש החיים א,ב: ביאור מושג "צלם-לוהים" - הידמות ל-לוה ביכולת להשפיע על כל הנבראים

אמנם להבין עניין אומרו בצלם "-לוהים" דייקא, ולא שם אחר, כי שם "-לוהים" ידוע פירושו, שהוא מורה שהוא ית"ש בעל הכוחות כולם, כמ"ש בטור או"ח סימן ה. ועניין מה שהוא יתברך נקרא בעל הכוחות... הוא ית"ש, כמו בעת בריאת העולמות כולם, בראם והמציאם הוא יתברך "יש מאין" בכוחו הבלתי תכליתי, כן מאז כל יום וכל רגע ממש, **כל כוח מציאותם וסדרם וקיומם תלוי רק במה שהוא ית"ש משפיע בהם ברצונו יתברך כל רגע כוח ושפעת אור חדש**. ולו היה הוא ית' מסלק מהם כוח השפעתו אף רגע אחת - כרגע היו כולם לאפס ותוהו. כן בדמיון זה כביכול, ברא הוא יתב' את האדם, והשליטו על רבי ריבון כוחות ועולמות אין מספר, ומסרם בידו **שיהא הוא המדבר והמנהיג אותם עפ"י כל פרטי תנועות מעשיו ודיבוריו ומחשבותיו וכל סדרי הנהגותיו**, הן לטוב או להיפך ח"ו. כי במעשיו ודיבוריו ומחשבותיו הטובים - הוא מקיים ונותן כוח בכמה כוחות ועולמות עליונים הקדושים, ומוסיף בהם קדושה ואור. כמ"ש: "ואשים דברי בפיך ג' לנטוע שמים וליסוד ארץ". וכמאמרם ז"ל: "אל תקרי בניך אלא בוניך". כי המה המסדרים עולמות העליונים, כבונה המסדר בנינו, ונותנים בהם רב כוח. ובהיפוך ח"ו, ע"י מעשיו או דיבוריו ומחשבותיו אשר לא טובים - הוא מהרס ר"ל כמה כוחות ועולמות עליונים הקדושים לאין ערך ושיעור, כמ"ש: "מהרסיך ומחריביך ממך יצאו", או מחשיך או מקטין אורם וקדושתם ח"ו, ומוסיף כוח לעומת זה במדורות הטומאה ר"ל.

זהו: "ויברא -לוהים את האדם בצלמו בצלם -לוהים גו'" "כי בצלם -לוהים עשה וגו'". **שכמו שהוא ית' שמו הוא ה-לוהים בעל הכוחות הנמצאים בכל העולמות כולם, ומסדרם ומנהיגם כל רגע כרצונו, כן השליט רצונו יתברך את האדם שיהא הוא הפותח והסוגר של כמה אלפי רבואות כוחות ועולמות**, עפ"י כל פרטי סדרי הנהגותיו בכל ענייניו בכל עת ורגע ממש, כפי שרשו העליון של מעשיו ודיבוריו ומחשבותיו. כאלו הוא ג"כ הבעל כוח שלהם כביכול.

דף מקורות

דרך השם א,ה: שתי תנועות הופכיות, התנועה שמלמעלה למטה והתנועה שמלמטה למעלה

תחילת כל ההוויות, למעלה בכוחות העליונים, וסופם למטה בשפלים. וכן תחילת כל העניינים המתחדשים - למעלה, וסופם למטה. אמנם פרט אחד יש שיוצא מן הכלל הזה, והוא מה שנוגע לבחירתו של האדם. כי כיון שרצה האדון ית"ש שיהיה היכולת לאדם לבחור במה שירצה מן הטוב ומן הרע, הנה עשהו בלתי תלוי בזה בזולתו. **ואדרבא נתן לו כוח להיות מניע לעולם עצמו ולבריותיו כפי מה שיבחר בחפצו.** ונמצאו בעולם שתי תנועות כלליות הופכיות: האחת - טבעית מוכרחת, והשנייה - בחיריית. האחת - מלמעלה למטה, והשנייה - מלמטה למעלה. המוכרחת - היא התנועה שמתנועעים השפלים מהכוחות העליונים, והנה היא מלמעלה למטה. הבחיריית - היא מה שהאדם מניע בבחירתו. והנה מה שהוא מניע, אי אפשר שיהיה אלא גשם מן הגשמים, כי האדם גשמי ומעשיו גשמיים, **אבל מפני הקשר וההצטרפות הנמצא בין הכוחות העליונים והגשמים, הנה בהתנועע הגשמי יגיע בהמשך ההתפעלות אל הכוח העליון שעליו, ונמצאת התנועה הזאת מלמטה למעלה, הפך הטבעית המוכרחת שזכרנו...**

דעת תבונות עמ' קא-קב; קח-קיד

כי האדון ב"ה ברא נבראים רבים וגדולים, גבוה מעל גבוה וגבוהים עליהם, כולם צריכים למשמרתם, שאין שום דבר לבטלה; והכל עומד על הפינה היסודית, שהוא מה שהאדון ב"ה רוצה בעבודת האדם... ואמנם רצה הרצון העליון שתהיה יד האדם מגעת לכל העניינים הרבים האלה - **שכולם מתנועעים מתנועותיו ומעשיו של האדם.** והרי אלה כונניות גדולות כאורלוגין (=שעון מכני עם גלגלי שיניים שמניעים זה את זה) הזה שאופניו (=גלגלי שיניים) פוגשות זו בזו, **ואופן קטן מנועע אופנים גדולים ורבים** - כך קשר האדון ב"ה כל בריאותיו קשרים גדולים, **והכל קשר באדם, להיות הוא מנועע במעשיו, וכל השאר מתנועעים ממנו.** והנה כסה הכל במכסה העור ובשר הגשמי הזה, שאין נראה אלא השטח הגופני הזה; אך באמת דברים בגו - כונניות גדולות שברא הקב"ה בעולמו לצורך העניין הזה כולו למעשיו ועבודתו, לעילוי ולתוספת קדושתו או לירידתו ופחיתותו ח"ו, וכל מצביו הרבים; וזה רק על ידי הנשמה בכל חלקיה ושורשיה אשר כלל בגופו. הנה האדם עושה מעשיו, ולמעשים האלה יש תולדות, כי מפני הכונניות שזכרנו נמצא שכל תנועה קטנה שבאדם מנועעת דברים רבים וגדולים - כלל כל הנבראים העליונים והתחתונים, הגשמים והרוחנים, וכל הכוחות הנבדלים, והשפעותיו ית' בהם, וכמו שביארנו.

קדושת לוי, קדושה שלישית, פורים

ומה שנאמר לשון יחיד, כגון: "את ה' - לווהיך תירא" וידעת כי ה' - לווהיך - שעיקר מה שמביא לאדם לידי יראת שמים הוא, **כשיהיה תמיד מחשבתו שכל העולם תלוי במעשיו** כדברי חכמינו ז"ל באמרם: "חייב כל אדם לומר בשבילי נברא העולם", ו"לעולם יראה אדם כאילו חציו זכאי כו', זכה הכריע את כל העולם לכף זכות." ונמצא

דף מקורות

כשעולה זה במחשבתו שכל העולם תלוי בו במעשיו ובשבילו נברא העולם אזי יתמרמר על חטאיו ויתלהב למצוות ה' ולתורתו כדי שיבוא שפע לכל העולמות ולכל המלאכים ולכל הנשמות ולעולם התחתון ולא יאבד אפילו רגע אחת לצורך עולם הזה, כי יאמר: "מה לי להתעסק בענייני עולם הזה אשר בה ריווח מועט, מוטב אתקן מעשי ואעסוק בתורה ובמצוות ואז אביא שפע לכל". והרי זה דומה, למי שיכול להרוויח ביום אלף אלפי אלפים, ומאבד את זמנו והולך בזה היום כדי להרוויח פרוטה וזה שטות גדול שמפסיד אלפי אלפים בשביל פרוטה. כך האדם בתורה ובמצוות ה-ל - משפיע בכל העולמות וגורם שפע בכל העולמות, אם כן נקרא כסיל כשמאבד את זמנו בשביל תענוגי עולם הזה. ונמצא כי זה הוא מביא את האדם לידי יראת שמים, כאשר יאמר במחשבתו, שעליו תלויים כל העולמות וכל המלאכים וכל הנשמות כמאמר "בשבילי נברא העולם". וזה "ה' -לוהיק" לשון יחיד, כלומר שיהיה במחשבתו של אדם שעליו לבדו תלויין ועומדין כל העולמות... אז תירא, יפול עליך יראה ואהבה גדולה.

יושר דברי אמת, אות כז: כנגד העצלות והבינוניות שבעבודת ה'

והנה עניין עבודת האדם להשי"ת צריך להיות בשני עניינים: בגבהות ובשפלות, ולא סגי באחד מהם לבד. כי הגבהות ח"ו תועבה הוא, וצריך להיות שפל וכאין לפני השי"ת, ולפני כל, באופן שכתבתי למעלה... **אבל אם יהיה שפל מכל וכל, פן ואולי יפתנו היצר לאמור:** "מי אתה לדבר לפני השי"ת ולעבדו? ואתה בשר ודם, עפר ואפר, ואתה ידעת נגעי עוונותיך ומידותיך הרעים, ואתה מתועב לפני השי"ת, האיך ימלאוך לבך להתקרב לעבודתו ויחודו?" וכדומה פיתוים אחרים, כל אחד לפי עניינו. **לזה צריך לאחוז בגבהות,** כמו שאמר הכתוב: "ויגבה לבו בדרכי ה'", וכמו שאמרו רז"ל: "לפיכך נברא אדם יחידי וכו' לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם", ואמרו רז"ל: "לעולם יראה אדם עצמו כאלו הוא והעולם חצי זכאי וחצי חייב, עשה מצווה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות וכו'", **ולכאורה זה גבהות גדול שיזמה האדם בדעתו שבשבילו נברא העולם, וכל העולם תלוי עליו?** אבל חז"ל הכריחו אותנו להשתמש בגבהות זה, כי בלעדי זה יהיה התרשלות גדול בנפשנו, לרדוף אחר עבודת השי"ת, וכל אחד יאמר: "מה אני לעבוד את השי"ת", ויאמר גם כן: "די לי במעשי שאני לומד ועושה מצוות כמו שראיתי מאבותי, ויותר למה לי לחקור על עבודה שלימה, לא עלי המלאכה לגמור, כי אם על יחידי סגולה". ואם כל אחד יאמר כך, לא יהיה אדם בעולם שיתקרב את עצמו להשי"ת. אבל לסבה זו אנו צריכים להשתמש בגבהות, ולעשות עצמו לאיש לעבוד עבודתו יתברך, ויגבר את עצמו בעבודתו יתברך כאלו עליו מוטל כל העולם.